

UOT 070 (560)

Səriyyə Gündoğdu,
filologiya üzrə fəlsəfə doktoru,
Z.M.Bünyadov adına fəlsəfə institutu
Bakı, Hüseyin Cavid pr., 115
seriyye@yahoo.com

“İQDAM” QƏZETİNİN NƏŞRİ TARİXİ VƏ STRUKTURUNUN TƏHLİLİ

Açar sözlər: “*iqdam*”, *quruluşu*, *struktur*, *həmd Cəvdət Ora*

Giriş.XVIII əsrin əvvəllərində Avropada gedən yeniliklər Osmanlı Türkiyəsinə də öz təsirini göstərməyə başlamışdır. Bu da cəmiyyət həyatına, onun dünya görüşünün və fikirlərinin formalaşmasına səbəb olmuşdur. III Səlimin hakimiyyəti illərində(1718-1730) başlayan bu dövr “Lalə dövrü” adlandırılmışdır. Avropaya inteqrasiya prosesi türk mətbuatının da (1729) yaranmasına səbəb oldu. Osmanlı dövlətində Avropaya inteqrasiya tarixində mətbuat ən gec, lakin atılmış ən mühüm addımlardan biri olaraq hesab edilir.Çünkü ölkədə elmin, texnologiyanın, təhsilin, iqtisadiyyatın və mədəniyyətin inkişafında mətbuatın maarifləndirici rolu danılmazdır. Mətbuat, xüsusi ilə də qəzetlər, sadəcə ictimai fikrin yaranmasına deyil, yeni ədəbi dilin də formalaşmasına xidmət etmişdir.

Tənzimatın elanı ilə artan qəzet nəşrləri II Əbdülhəmidin taxta çıxmasıyla zəifləməyə başladı. Mətbuata yeni qaydalar gətirildi. Bunun da əsas səbəbi o illərdə 1877-1878 Osmanlı-rus müharibəsinin başlaması, bununla əlaqədar olaraq II Əbdülhəmidin məclisi buraxması və çevriliş cəhdləri olmuşdur. Göründüyü kimi ölkə daxilində və xaricindəki siyasi vəziyyət buna öz təsirini göstərmişdir. Mətbuata ilk dəfə gətirilən senzura (1880) siyasi mövzulara qadağa qoymuşdur. Bu da qəzetlərin azalmasına, ədəbi və ensklopedik məlumatlar verən jurnalların artmasına səbəb olmuşdur. Bunlardan “Sərvəti-fünun”, “Məlumat”, “Dağarcıq”, “Xəzineyi-evrak”, “Qırxambar” və sairələrinin adlarını çəkməyə bilərik. Bu məcmuələr II Əbdülhəmidin himayəsi ilə nəşr edilirdi.

Dövrün ən tanınmış naşir və ədibləri Əhməd Mithat Əfəndi və Əbüzziya Təvfik olmuşdur. Əhməd Mithat Əfəndi 25 iyun 1878-ci ildə çıxardığı “Tərcümanı-həqiqət” qəzeti xalq dilində zəngin materiallar çap etdirmişdir. Öz səhifələrində xalqı yerli və xarici hadisələrdən xəbərdar edir, tarixi və ədəbi yazılara geniş yer verirdi. Millətin maariflənməsində böyük xidməti olan “Tərcümanı-həqiqət” əsl xalq qəzeti olmuşdur.

“İqdam” qəzeyi də daha sonra bu ənənəni davam etdirmiş və zənginləşdirmişdir.

“İqdam” qəzetinin nəşrə başlaması.

Tənzimat dövründən başlayıb, Cumhuriyyətə qədər gələn türk mətbuatı sosyo-politik, ideoloji və

bızlərə məlumdur. Bu mənada türk mətbuat tarixində mühüm yeri olan “İqdam” qəzeti türk millətinin müqəddəratı ilə əlaqədar olan mühüm bir dövrdə öz nəşrinə başlamış və davam etdirmişdir. Dərc olunduğu gündən etibarən geniş oxucu kütləsinin böyük marağına səbəb olmuş, mətbuat aləmində öz yerini tutmuşdur. “İqdam” mətbəəsi və qəzeti türk milli mətbuat tarixində öz möhrünü vurmuşdur.

Əhməd Cəvdət dayısı Osman Bəydən aldığı 600 lira ilə “İqdam”ı qurmuşdur. “İqdam” ilk çıxdığı vaxtlarda diqqət çəkməsə də erməni üsyanından¹ sonra xalq tərəfindən böyük rəğbət görmüşdür. (3. 1360)

Qəzetin ilk nüsxəsində “Ərzi-şükran və ifadəyi-məram” başlığı altında əvvəlcə qəzetin çıxmasına izin verdiyi üçün padişaha təşəkkür edilir. “İqdam” bu ilk yazısında padişaha dua və təşəkkürdən sonra qəzetin proqramından bəhs edilir. İmzasız olaraq çıxan bu yazıda qəzetin nəşrinin əsas məramnaməsi də verilir:

“1- Xülasə qəzetin nəşrində məqsəd onu oxuyanlara fikrimizi sadə dillə yazaraq çatdırmaqdır.

2- İkincisi; qəzetlər xalq arasında elm və biliginin yayılmasında çox gözəl bir vasitə olduğundan, tez-tez, hətta mümkün olduqca hər gün açıq ifadələrlə yazılmış, elmi məsələləri ələ alan yazılar dərc etməyi münasib gördük. Bunlar bir kitab yazısı kimi deyil, əyləncəli bir oxuma səhifəsi olaraq qələmə alınacaqdır.

3- Üçüncüsü; Gigiyena qaydalarına lazımınca riayət edilən yerlərin əhalisi xəstəlik və illətdən qorunmuş olur. Artan əhalinin sərvətinin və gücünün artması üçün xalqımıza bunula bağlı məsələləri aydın şəkildə anladacaq məqalələr dərc edəcəyik.

4- Dördüncüsü; Kənd təsərrüfatı ilə məşğul olanlara başa düşə biləcəkləri dildə, təvazükarlıqdan çıxmadan müyyən təklif və nəsihətlər vermək istədiyimiz üçün, ən mühüm bölmələrdən biri də, kənd təsərrüfatı məsələlərinə ayrılacaqdır.

5- Beşinci; Ölkəmiz üçün faydalı olan bəzi düşüncələri ifadə edən məqalələri mütəşəkkil formada nəşr edəcəyik ki, bunlar da əsasən iqtisadi məsələlərə aiddir.

6- Altıncı; Avropa yazıcılarının roman və hekayələrindən ən gözəlləri seçiləcək və əlbəttə ki, əxlaqa xidmət edənləri tərcih ediləcəkdir. Roman maddəsində “İqdam”ın ən çox diqqətə aldığı nöqtə milli roman nəşri olacaqdır.

7- Yeddinci; Ev işləri üçün faydalı məlumatlar hər birimizin möhtac olduğu və tətbiqində çətinliyə düşməyəcəyimiz sadə, faydalı olan kiçik məlumatlar verəcəkdir.”

Dərc olunduğu uzun illər boyunca dəyişməz prinsiplərindən biri və ən əsası

¹Gülcü, E. (2018). Mamuratülaziz Vilayətində Erməni Üsyanları (1895). Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi, 7(2), 1349-1379 “Üsyan hazırlıqlarına başlayan ermənilər, ilk olaraq sürətlə təşkilatlanmağa və silahlanmağa başladılar. 1890-cı ilə qədər hazırlıqlarını tamamlayaraq hərəkətə keçdilər. 1894-cü ilə qədər müxtəlif hadisələr çıxararaq özlərini göstərməyə çalışan ermənilər, ilk üsyanlarını bu ilin ərzində Sasonda həyata keçirdilər. Bu üsyan hərəkəti Anadoluda bir-birinin ardınca yeni üsyanların meydana gəlməsinə əsas təşkil etdi. Erməni üsyanları 1895-ci ildə azğınlaşaraq Anadolunun bir çox yerlərinə yayıldı”.

*S riyy Gündo du. “ qdam” q zetin n ri tarixi v strukturunun t hlili
//Elmi s rl r,2019, 1(8),yanvar-iyun,s.51-59.*

türkçülüü və türk dilinə olan bağı olmasıdır. Qəzet ətrafında eyni düşüncəni daşıyan ədibləri toplamış və “türk dilinin sadələşdirilməsi, yazılanları başa düşməsi üçün, türk kəndlisi__

ingiliscə də məlumat yer alır: “ İKDAM (Journal Turc), Directeur- Propriétaire: Ahmed Djevdet, Redaktion-Administration: Rue Sublime- Prote”. Başlığın sol tərəfində: “1312 senesi muharremində tesis edilmişdir. Milləti-İslamiyyə və ümməti-Osmaniyyə üçün uyğun olan əsərlərə səhifələrimiz açıqdır. Dərc olunmayan yazılar geri qaytarılmır.” Bu yazının altında “Abunə şərtləri: İstanbul üçün abunə yoxdur. Vilayət üçün poçt xidməti ilə bərabər illiyi 110, altı aylığı 60 quruşdur. Qəzetdə səhifələrində şəkillər çox azdır. Yer alan şəkillər əsasən əllə çəkilən rəsmlərdir. Səylə çalışmaq, irəliləmək mənasına gələn “İkdam”ın baş redaktörü, mətbuat sahəsində türkcülük cərəyanının ilk təmsilçisi, nəşir Əhməd Cevdət Oran idi. “İqdam” qəzeti məhz onun təşəbbüsü ilə işiq üzü görmüşdür.

II. Əbdülhəmidin hakimiyyəti illərində “İqdam”ın da içində yer aldığı mətbuatın əsas ağırlıq nöqtəsi siyasət olmaqla yanaşı, sütunlarını ədəbiyyat və ideoloji fikir yazılarına açdılar (1, 123).

Yeniləşmə dövrü türk ədəbiyyatının əsas təsir dairəsini təşkil edən Avropa ədəbiyyatının məşhur ədiblərinin əsərlərinin, eləcə də İslam və Türk xalqlarının ədiblərini və onların əsərlərini öz səhifələrində tanıtmışdır. Gündəlik çıxan bir qəzet olmasına baxmayaraq, tür ədəbiyyatının inkişafına böyük töhvələr vermişdir.

“Bilim, sağlq, ziraat, ekonomi konularının yanı sıra dil, kltür, edebiyat, mzik, tıp, bilim, siyaset gibi konularla ilgili yayımların yapıldığı İkdam’da imlâ, tenkit, şiir, hikâye, masal, tiyatro, eski-yeni edebiyat tartışmaları, eski-yeni edebiyat-ı cedide tartışmaları, Fransız, Rus edebiyatları, dilin sadeleştirilmesi, Sabah, Tercüman-ı Hakikat, Servet-i Fünun gazetelerinde çıkan yazılara cevaplar ve sataşmalar, Yunan, Lâtin edebiyatının eserleri ve yazarları, Fransa’daki tiyatrolar, Fransız Encümen-i Daniş’i, bibliyografya, Orta Asya Türklerinin dilleri ve Osmanlı Türkçesi ile karşılaştırılması, Arap ve Fars edebiyatı vs. gibi (2, 15).

Ölkədə milliyətçilik anlayışını inkişafında aparıcı rol oynayan qəzet, türkcülük hərəkatının orqanına çevrilmişdir. 1 dekabr 1928-ci ilə qədər qəzet ərəb əlifbası ilə dərc olunmuşdur.

İlk dəfə yayına başladığı 1894-cü ildə “İqdam” qəzeti ağır senzura şərtlərini “yerinə yetirmədi” üçün altı gün müddətinə bağlanır. Bunu qəzet arxivinə baxarkən və bəzi tədqiqatçıların yazılarında da görürük.

M.Nuri İnuğur, qəzetin ilk bağlanma tarixini nəşrə başladığının dördüncü günü olduğunu ifadə edir (7, 284). Lakin apardığımız arxiv çalışması nəticəsində qəzet 5-ci nömrədən sonra, yəni 10 iyulda (7 Məhərrəm 1312) qəzet nəşr olunmamışdır. Yəni nəşrə başladıqdan 5 gün sonra qəzet bir ay müddətinə bağlanmışdır. Yenə qəzet nömrələrindəki tarix bunu aydın olaraq göstərir. Qəzetin 5-ci nömrəsi ilə 6-cı nömrəsi arasındakı tarixlər (6 Məhərrəm-6 Səfər 1312). İkinci dəfə “İqdam” qəzeti 1897-ci ildə Türk-Yunan müharibəsi dövründə öz nəşrini 5 gün müddətinə dayandırmışdır. Bunu da yenə arxivdə yer alan qəzetlərin yayın tarixi və sayısı göstərir. 1903-cü ildə isə senzuranın göstərişilə “İqdam” qəzeti 10 gün müddətinə bağlanmışdır. Səbəb olaraq qəzetdə bir xəbərdə II Əbdülhəmidin keçirdiyi bayram mərasiminin adı “Leyl-i mes`ud” (bəxtiyar gecə) yerinə orfoqrafik bir xəyata görə

“Leyl-i mesud” (gara gecə) olaraq yazılması olmuşdur. Dövrün bütün çətinliklərinə baxmayaraq qəzet 15000 tirajla çıxmışdır.

“İqdam” qəzeti 1899-cu ildən tirajı artaraq, təqribən 30.000’e çatmasına baxmayaraq, mətbəəsində 8-10 nəfərlik bir qrup fəaliyyət göstərirdi. çalışmaqdadır (7, 97).

II Məşrutıyyətin elanından sora hər sahədə olduğu kimi mətbuat sahəsində də elan edilə hüriyyət qəzetin tirajını 40000 çatdırmışdır. II Məşrutıyyətə qədər 4 səhifə olaraq nəşr olunan qəzet məşrutıyyətin elanı ilə səhifə sayısını artırmış, əvvəlcə 6 səhifə, daha sonra səkkiz səhifə olaraq dərc olunmuşdur. Hər səhifə sütunlara ayrılmışdır. Bu sütunlar dikinə çəkilməş xəttlərlə göstərilmişdir. Hər nömrədə davam edən ədəbi nümunələr isə şaquli xəttlə ayrılmışdır. Qəzetin sütunlarında Osmanlı tuğrası (möhürü) ilə yazılarla qarşılaşırıq. Bunlar əsasən Osmanlı padişahının yazılı əmrləridir. Qəzetin sonuncu səhifəsi elanlara ayrılmışdır. Bu elanlar arasında daha çox kitab və teatr elanları, tərcümə xidmətləri diqqət çəkir.

Uzun illər dörd səhifə olaraq yayınlanan “İqdam”, birinci səhifədə siyasi xəbərlərə yer vermişdir. Əsasən ikinci səhifədə “Şuunat”(Xəbərlər) və ya “Şuunatı-ümumiyyə”(Ümumi xəbərlər) adı altında xəbər yazıları yer alır. Bu qəzetin ən uzun bölməsi hesab edilirdi. Hətta bəzən bütün qəzet başadan sona qədər bu başlıqla davam edib gedir. II Məşrutıyyətdən sonra, “Şuunı-xariciyyə”(Xarici xəbərlər) və “Şuunı-daxiliyyə” (daxili xəbərlər) olaraq xəbərlər iki bölmə ayrılır. Qəzet hələ dörd səhifə olaraq çıxdığı dövrdə Əhməd Cevdət, dünyada baş verən elmi kəşflər, tarix, mədəniyyət, ədəbi-tənqid yazılara da yer verməyə çalışmışdır. Əhməd Cevdət deyir: “Qəzetlər xalq arasında elmin və texnologıyanın inkişafına çox gözəl bir vasitə olduqlarından tez-tez, hətta mümkün olsa hər gün açıq və sadə dillə yazılmış elmi mövzuları dərc etməyi uyğun gördük” (“Arzı-Şükran ve İfadei-meram” “İqdam qəzeti №1).

Məhz bu səbəbdən idi ki, “İqdam” elmi, siyasi, iqtisadi və ədəbi vəzifəsini yerinə yetirməklə yanaşı, cəmiyyətin hər təbəqəsinə xitab edə bilmişdir. O qədər ki, türk tədqiqatçıları “İqdam”ı xalq üçün açıq məktəb adlandırmışlardır. Daxili və xarici xəbərləri şərh edərək oxucularını məlumatlandırır, uşaq, qadın, tələbə, kəndli, ziyalı olaraq hər təbəqədən insanın rahatlıqla oxuyub, intellektual səviyyəsini artırma biləcəyi bir qəzet olmuşdur. Müxtəlif ölkələrə göndərdiyi müxbirləri sayəsində dünyada gedən bütün yeniliklərdən xəbərdar ola bilmiş və oxucularını da xəbərdar etmişdir.

Məşrutıyyətin elan edildiyini xəbər verən rəsmi manifest (24 İyul 1908), böyük coşğu yaradmış, illərdən sonra ilk dəfə qəzetlər senzurasız çıxmışdı. O gün bütün qəzetlər, məşrutıyyət və hüriyyəti alqışlayan yazılar yayınladılar. Mətbəələr bütün gün işlədilər. On quruşa satan “İqdam” firsətçilərin əlinə keçərək baha qiymətə, yarım liraya (əlli quruşa) satıldığı söylənir (7, 59).

Gündəlik olaraq nəşr olunan “İqdam” qəzeti digər sahələrlə yanaşı ədəbiyyat dünyasını öz səhifələrində işıqlandırmışdır. Ədiblərin əsərlərini dərc etməklə yanaşı, yeni çıxan kitabları da oxuculara tanıdılmışdır. Kənd təsərrüfatı, iqtisadiyyat, endustriya, tibb və sağlamlıqla əlaqədar yayınladığı məqalələri ilə elmi bir qəzet kimi qarşımıza çıxmaqla yanaşı, eyni zamanda xanımlar üçün ayırdığı sütunlarında

qadının cəmiyyətdəki yeri, təhsili, hüquqlarını öyrənməsi kimi vacib və əhəmiyyətli yazılar nəşr etmişdir.

Hər nə qədər siyasi xəbərlərin dərc olunduğu bir qəzet olaraq işıq üzü görsə də, yazarlarının çoxunun ədəbiyyatçı olması səbəbi ilə yer-yer ədəbi məsələlərin də təhlil edilərək, çöhrəsinin dəyişdirilib sütunlarının ədəbiyyat və fikir yazılarına açılan bir mətbu orqanına çevrilmişdir (1, 123).

“İqdam” qəzetində bir də “Karilerimizdən gelen mektuplar” (Oxucularımızdan gələn məktublar) sərlövəhəli yazılarda xalqın sosial məsələlərini dilə gətirmiş, bir növ xalqın səsi olmuşdur.

Qəzetin 3-cü səhifəsində “Hekayei-müntəhabə” başlığı altında çıxan yerli və xarici ədiblərin hekayələrinə rast gəlmək mümkündür. Bu da “İqdam” redaksiyasında çalışan güclü qələm sahibləri olduğu görünür. Mütəmadi olaraq yazılar yazan, roman, hekayə və tərcümələri ilə qəzətdə tez-tez görünən yazıcılardan biri də Abdullah Zühdü və Vecihi Bəy olmuşdur. Əli Kamal Fransadan göndərdiyi məktubları ilə, Xalid Ziya, H.Rahmi,s.P.Sezai hekayələri ilə, Nəcib Asım dil haqqında, Hüseyn Daniş, Bahai elmi, ədəbi, tarixi yazıları ilə M.Nuri Şeyda, Rauf Yekta musiqi ilə əlaqədar, Salih Zəki elmi yazıları ilə qəzetin əsas ədibləri hesab edilə bilər.

“İqdam”da fransız, ingilis, alman, rus və İtalyan yazıcı və şairlərinin tərcümə əsərlərinə rast gəlik. Bunlar: Emile Zola, Alphonse Doudet, Musset, Karmen Silva, Banerman, Tolstoy, Puşkin və digər dünya ədibləri ilə yanaşı Türkiyənin böyük yazıcı və şairləri “İqdam” qəzetində yazılarını yayınladı. Hikmet Şinasi, İsmail Avni, Əhməd Necati, Əhməd Rasim, Əli Seza, Bâdi Nədim, Behiç Hâmî, Cənab Şəhabettin, Hakkı Behiç, Hüseyn Nazmi, Hüseyn Rahmi, Sâmi Paşazâde Sezâi, Uşşakîzâde Halit Ziya, Recaizadə Mahmud Əkrəm, Şemseddin Sami, Nəcib Asım, Nigar Binti Osman, İsmayıl Hakkı Vecihî, Yakup Kadri, Yusuf Sadettin, Mustafa Rəşid, Zeynel Abidin Fenâri, Əhməd Hikmət və digərləri dövrün ədəbi mühitində xüsusi yeri olan ədiblərdir ki, “İqdam”ın ədəbiyyat səhifəsini zənginləşdirmişdirməklə yanaşı daha sonra yaranacaq “Türk Ocağı” və “Türk Yurdu” kimi milli ideologiyayı təmsil edən qurumun və mətbu orqanın qurulmasında fikir baxımından böyük rol oynamışlar.Məhz “İqdam” sayəsində kitab olaraq nəşr olunmayan ədəbi nümunələr bu günə qədər gəlib çatmışdır.

Dövrünə görə qəzetin dili sadədir. Qəzet sütunlarında yer alan yazılar paraqraflara ayrılmış (belə ki, bir çox qəzətlərdə bunu görmək çətindir), durğu işarələrinə diqqət edilmişdir. Xüsusi isimlər dırnağ işarəsi ilə şəkilçidən ayrılmışdır. Tədqiqatımız çərçivəsində 1908-1910-cu illərin qəzətlərinə baxdığımızda ilk sayılardan fərqli olaraq yazılar daha incə şiriftlə yazılmış və oxunaqlığı baxımından daha aydındır. İstər səlhiqəsi, istərsə də mündəricatı baxımından dövrünün oxucusunu maarifləndirəcək, milli tərəkürünü formalaşdıracaq mühüm qəzətdir.

Nəticə.Tənzimat dövründən başlayıb, Cümhuriyyətə qədər gələn türk mətbuatı sosyo-politik, ideoloji və eləcə də ədəbi tərəkürünün formalaşmasında böyük yol qət etmişdir. 1860-cı ildən sonra qəzet nəşri ölkənin və millətin həyatında, eləcə

də yeniləşmə dövrü türk ədəbiyyatının yaranmasında nə qədər mühüm rol oynadağı bizlərə məlumdur. Bu mənada türk mətbuat tarixində mühüm yeri olan “İqdam” qəzeti türk millətinin müqəddəratı ilə əlaqədar olan mühüm bir dövrdə, II Əbdülhəmid dövründə, Əhməd Cəvdət Oran tərəfindən, 5 iyul 1894-cü ildə öz nəşr olunmuşdur. Siyasi, elmi, iqtisadi və xəbər qəzeti olaraq öz nəşrinə başlayan “İqdam” qəzeti sonrakı dövrlərdə fəaliyyət sahəsini genişləndirmişdir.

Gətirdiyi yeniliklər, daxili və xarici siyasətə baxışı, ölkənin iqtisadi, sosial məsələlərə, elmə, ədəbiyyata, mədəniyyətə, eləcə də maarifçiliyə verdiyi əhəmiyyətə görə türk mətbuat tarixində də mühüm yerə sahibdir. “İqdam qəzetinin digər bir xüsusiyyəti də dövrünün ideoloji fikir hərəkətinə qoşularaq, türkcülük cərəyanını təmsil etməsi və bu cərəyanın mətbu orqanına çevrilməsidir.

Türk dilinə, ədəbiyyatına, mədəniyyətinə böyük xidmət edən “İqdam” qəzeti Türkcülük cərəyanına başçılıq etmişdir. 1897-ci ildən etibarən “İqdam” türk mətbuatında ilk dəfə olaraq “İqdam” başlığının altında “Hər gün sabahları nəşr olunan siyasi, elmi, ticar, türk qəzetidir” başlığı ilə bunu bir daha sübut edir.

“İqdam” 60x42 ölçüdə dörd səhifə olaraq dərc olunmağa başlanmışdır. Ərəb qrafikası ilə yayımlanan qəzet, II Məşrutiyətə qədər 4 səhifə və 15000 tirajal yayımlansa da II Məşrutiyətdən sonra səhifə sayısı və tirajı artaraq 6 səhifə 40000 tirajla nəşr edilmişdir.

İlk səhifələrində şaquli sütunlara ayrılaraq verilən daxili və xarici xəbərlərlə yanaşı, elmi və iqtisadi yazılara da yer vermişdir. Üfiqi xəttlə ayrılan bölmələrdə isə ədəbi yazılar və tərcümələr yer almışdır. Dövrünə görə dili sadə olan qəzetin səliqəsi və redaksiyasında çalışan məşhur ədibləri diqqətə layandır.

Nəşrinə başladığı ilk gündən xalqın maariflənməsinə xidmət etmişdir. Bu da özünü qəzetdə yer alan qiymətli yazıların yayımlanmasında və güclü redaksiya heyətinin varlığı ilə göstərir. Qəzetin son səhifəsində isə elanlar bölümü yer alır ki, burda da məişət elanları ilə yanaşı yeni çıxan kitablar, tərcümə xidmətləri və oynanacaq teatr əsərləri haqqında məlumat verilir.

II Əbdülhəmid, II Məşrutiyət və Cumhuriyyət dövrünü yaşayan “İqdam” sonuna qədər qarşısına qoyduğu məqsədləri yerinə yetirmiş köklü bir qəzetdir.

Ədəbiyyat :

1. Akyüz, Kenan, Modern Türk Edebiyatının Ana Çizgileri, Türkoloji Dergisi, 2. bs., C. II,s. 1, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1969.
2. Buttanrı, Müzeyyen, “İkdam Gazetesinin Kültür Hayatımızdaki Yeri, Şekil ve İçerik Özellikleri (1894-1900)”, Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi 2003, 4/1: 77-98.
3. Öztoprak İbrahim, Kurtuluş Savaşında Türk Basını, İş Bankası Yayını, Ankara, 1981.
4. Gülcü, Erdinç, Mamuratülaziz Vilayetinde Ermeni İsyancıları (1895). Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi, 7(2), Bursa 2018,s. 1349-1379.
5. İkdam gazetesi,5 Temmuz 1894.
6. İkdam gazetesi, 31 Mart 1910.

7. İnuğur, M. N. Basın ve Yayın Tarihi, Çağlayan Kitabevi, İstanbul 1982.
8. Kabacalı, A. Cumhuriyet Öncesi ve Sonrası Matbaa ve Basın Sanayi, Cem Yayınevi, İstanbul 1998.
9. Topuz, Hıfzı, 100 Soruda Başlangıçtan Bugüne Türk Basın Tarihi, Gerçek Yayınevi, İstanbul 1996.

Сария Гюндогду

ИСТОРИЯ ПУБЛИКАЦИИ И АНАЛИЗ СТРУКТУРЫ ГАЗЕТЫ «ИКДАМ»

Резюме

Газета «Икдам», которая начала свою историю изданий 5 июля 1894 года, сыграла важную роль в жизни турецкого народа во время правления Абдулхамида II.

Внесенными ею новшествами, взглядом на внутреннюю и внешнюю политику страны, придавая большое значение науке, литературе, культуре, а также социальным вопросам, экономике и просвещению, газета «Икдам» заняла важное место в истории тюркской прессы. Другим вкладом газеты стало то, что присоединившись к движению идеологической мысли своего периода, она представляла тюркизм и стала его печатным органом. Мы это наглядно видим в процессе исследования. В первые годы распространения газеты под ее заголовком было написано «политическая и научная газета».

Но с 1897 года впервые в турецкой персее под заголовком газеты «Икдам» было написано : «Ежедневная политическая, научная, коммерческая турецка

Sarıya Gündoğdu

THE PUBLICATION HISTORY OF NEWSPAPER “İKDAM” AND ANALYSIS OF ITS STRUCTURE

Summary

The newspaper “İkdam”, which started its publishing history on July 5, 1894, played an important role in the lives of Turkish people during the reign of Abdulhamid the second. It left a mark in Turkish press history for its novelty, approach to the internal and foreign policy and its contribution to the country’s economic and social issues, as well as science, literature, culture, and enlightenment. Another contribution of the newspaper was when it started having involved in idea movement of that time and became a press body by standing for Turkism. We will get into its frame and context by analyzing. In 1897, the newspaper got its name “İkdam” for the first time and its daily released news under the title covering political, scientific, commercial areas showed how much it deserved to be a Turkish newspaper.

Ahmet Cevdet Oran was the publisher and editor-in-chief of the press, who was a prominent publisher, writer of his time and one of the first figures of Turkism. Although “İkdam” failed to gain enough popularity among its audience despite its first 15.000 prints, the things started to change for its favor after the Armenian uprisings and it rose its prints up to 40.000 due to the demand following the establishment of the Second Constitutional Era.

The newspaper included sections dealing with linguistics, literature, and culture, as well as others. The famous men of letters of that time had their essays in the paper. “İkdam” didn’t remain limited with that and went beyond the borders to have addressed the translated versions of the world literature.

The historical progress and structure of the newspaper will be the main theme of the analysis.

Key words: “*İkdam*”, *press, structure, Ahmet Cevdet Oran*

Redaksiyaya daxil olma tarixi: 16.04.2019

Çapa qəbul olunma tarixi: 22.05.2019

Tarix üzrə fəlsəfi doktoru Cavid Cəfərov tərəfindən çapa tövsiyə olunmuşdur.